

การเลือกนับถือหรือไม่นับถือศาสนา: กรณีศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก *
CHOOSE TO RESPECT OR NOT RESPECT RELIGION: CASE STUDY OF CONCEPTS
IN THE SUTTANTAPITAKA

พระปลัดณัฐยุทธ์ โขสิตวิโส (ชัยวงศ์) Phrapalad Nuttayut Kosittawangso (Chaiwong)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: kapooklook_007@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้จะนำเสนอการเลือกนับถือหรือไม่นับถือศาสนา: กรณีศึกษาแนวคิดที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก โดยศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคม กล่าวโดยสรุปหากจะถามว่า “ผิดหรือไม่ผิด” ถ้าจะ “นับถือ” หรือ “ไม่นับถือ” ศาสนา คำตอบที่ได้คือ “ตอบไม่ได้” เพราะผู้เขียนคิดว่าการตั้งคำถามลักษณะนี้ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรมากนัก ส่วนตัวกลับมองว่าสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าคือคำถามที่ว่า “อะไรคือจุดกึ่งกลาง” เพราะในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าจะมีคำสอนและหลักการปฏิบัติแตกต่างจากนักบวชนอกศาสนา อีกทั้งการเผยแพร่ศาสนาของพระองค์ก็ส่งผลกระทบต่อนักบวชนอกศาสนา แต่พระองค์ก็ทำด้วยความเมตตา หวังประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช้วิธีรุนแรง ไม่บังคับให้เชื่อ ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักบวชนอกศาสนาและสาวก ด้วยหลายวิธี เช่น แวะเวียนไปสนทนาด้วย ไม่วิจารณ์ลัทธิอื่นด้วยถ้อยคำรุนแรง จะใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผลไม่ผูกขาดความดี เป็นต้น ความเชื่อและความไม่เชื่อนี้จะอยู่ด้วยกันได้ซึ่งผู้เขียนก็ได้เสนอไปเบื้องต้นแล้วคือ ต้องทำความเข้าใจว่าศาสนากับสิทธิเสรีภาพเป็นคนละเรื่องไม่ควรยุ่งเกี่ยวกันออกไปให้หมด และสร้างชุดความเข้าใจใหม่ว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อเป็นสิทธิเสรีภาพที่สำคัญประการหนึ่งภายใต้หลักการของประชาธิปไตย และคนที่ไม่เลือกที่จะนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งแต่เลือกที่จะนับถือสิ่งที่ดีงามให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ : การเลือกนับถือ, ศาสนา, ปัญญาในการพิจารณา, พระสุตตันตปิฎก

Abstract

Academic articles on Choosing to Religion or Not: A Case Study of Concepts Appeared in the Suttantapitaka This issue aims to study such phenomena occurring in society. In conclusion, if asked "Wrong or not wrong" If you are "respecting" or "disrespecting" religion, the answer is "unanswerable" because the author thinks that asking questions like this is not very useful. Personally, I think that what would be more useful is the question, "What is the middle point" because during the Buddha's time the teachings and practices were different from the pagan priests. In addition, his missionaries had a direct impact on pagan priests. but he did it out of mercy. hope for the benefit of the listeners do not use violent means not forced to believe His Highness tried to build good relations with pagan priests and disciples in

many ways, such as visiting and chatting. Do not criticize other religions with harsh words. It will use the method of explaining with reason, not monopolizing goodness, etc. This belief and disbelief will coexist. which the author has proposed to be preliminary, which is It must be understood that religion and liberty are separate matters and should not be completely intertwined. and create a new set of understandings that Belief or disbelief is one of the most important rights and freedoms under the principles of democracy. and those who do not choose to adhere to any one religion but choose to respect the good in order to coexist peacefully.

Keywords: Choosing to Respect, Religion, Wisdom in Contemplation, Suttantapitaka

บทนำ

ศาสนาสำคัญต่างๆ ในโลกที่มีในปัจจุบันได้ถือกำเนิดมาเป็นเวลาหลายศตวรรษผ่านกาลเวลาและประวัติศาสตร์อันยาวนาน เริ่มตั้งแต่องค์ศาสดาผู้ก่อตั้งมา เป็นต้นมา การศึกษาและการตีความตามหลักคำสอนต่างๆ ในยุคนั้นมักไม่ประสบปัญหาเนื่องจากมีองค์ศาสดาเป็นผู้วินิจฉัยตัดสินความผิดถูกได้และเหล่าสาวกก็สามารถคลายความสงสัยปัญหาต่างๆ ด้วยการเข้าถามองค์ศาสดาโดยตรง

เมื่อกาลเวลาผ่านไปองค์ศาสดาไม่มีอีกแล้ว เหลือเพียงแต่ตัวแทนขององค์ศาสดา คือ คัมภีร์และหลักคำสอนต่างๆ เท่านั้น การตีความคัมภีร์และหลักคำสอนไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ต่างคนต่างทัศนะที่หลากหลาย ตีความแตกต่างกันไปจนเกิดนิกายมากมายในศาสนาหนึ่งๆ พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันได้ผ่านประวัติศาสตร์แห่งการตีความเกิดเป็น 2 นิกายใหญ่ที่ชัดเจน คือ นิกายเถรวาท ที่เริ่มต้นจากปฐมสังคายนาซึ่งมีท่านพระมหากัสสปะ พระอุบาลี และพระอานนท์ เป็นหลักในการดำเนินงาน และมีมติร่วมกันว่า “จะไม่ถอนสิกขาบทเล็กน้อยจะไม่บัญญัติสิ่งใดเพิ่มเติม และนิกายมหายาน ที่มีความรุ่งเรืองทางปรัชญาในช่วง พ.ศ. 600-1200 โดยมีมหาวิทยาลัยนาลันทา เป็นศูนย์กลางสร้างสรรค์วรรณกรรมสำคัญของมหายาน (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2544) การที่มีนิกายแตกต่างกันนี้ก็เพราะสาเหตุการตีความพุทธพจน์ต่างกัน และสร้างวิธีปฏิบัติที่ต่างกันไปขึ้นในนิกายของตน การตีความเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับทุกศาสนา และก็เป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการศึกษาศาสนา เพราะศาสนาได้มีคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนขององค์ศาสดา บางแห่งบางตอนยังไม่กระจ่างชัดเจนทำให้เกิดการตีความหมายขึ้น

ศาสนาคือสถาบันหลักที่มีศักยภาพในการขัดเกลามนุษย์ให้มีจิตใจโอบอ้อมอารี เอื้อเพื่อเผื่อแผ่และมองคนอย่างไร้อคติ แต่จากผลวิจัยมากมายกลับพบข้อสรุปในทางตรงกันข้าม และในขณะเดียวกันก็พบว่าคนรุ่นใหม่ชาว “Gen Z” ไม่นับถือศาสนากันมากขึ้น (Plook Friends, 2022) ในสังคมไทย เรื่องการไม่นับถือศาสนาถือเป็นประเด็นใหญ่และเป็นปรากฏการณ์สำคัญหนึ่งของสังคมขึ้นทุกวันนี้ เด็กรุ่นใหม่หลายต่อหลายคนมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวด้วยเหตุผลดังกล่าวจำนวนมาก เพราะอยากจะออกจากศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ โดยบอกว่าไม่อยากจะไปร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะรู้สึกว่าจะไม่ได้อะไรจากสิ่งเหล่านั้น และซ้ำร้ายเขามองว่ากฎเกณฑ์ทางศาสนากลายเป็นข้อจำกัดในการใช้ชีวิตของเขาอีกด้วย ถือเป็นเสียงสะท้อนของปัญหาหนึ่งจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยประเทศที่มีผู้ไม่นับถือศาสนามากที่สุดคือประเทศจีน 700 ล้านคน รองลงมาคือประเทศญี่ปุ่น 72 ล้านคน และสหรัฐอเมริกากว่า 51 ล้านคน ส่วนในสังคมไทย นักวิชาการ

ด้านศาสนวิทยากล่าวว่า แม้ยังไม่มีสถิติที่แน่ชัด แต่คาดการณ์ว่ามีผู้ไม่นับถือศาสนาเพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 20 โดยระบุถึงสาเหตุหลักๆ ว่าคนจำนวนมากมองว่าศาสนาไม่จำเป็นต่อชีวิต ทำให้หมกมุ่น รวมถึงเกิดจากความผิดหวังกับบุคคลทางศาสนา (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2565)

ดังนั้น เราทุกคนต้องสร้างชุดการรับรู้และความเข้าใจใหม่ว่าการนับถือศาสนาหรือไม่นับถือศาสนา เป็น “สิทธิเสรีภาพ” ขั้นพื้นฐานประการหนึ่งภายใต้หลักการประชาธิปไตย คุณมีสิทธิและเสรีภาพที่จะนับถือศาสนา และคุณก็มีสิทธิและเสรีภาพที่จะไม่นับถือศาสนา คนที่เลือกที่จะนับถือก็ไม่ใช่เรื่องผิด บทความฉบับนี้ จึงมุ่งหมายที่จะศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

แนวคิดเรื่องการไม่นับถือศาสนา

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและแนวคิดทางด้านการพัฒนาจนเป็นที่มาของแนวคิดเหล่านี้ โดยมีเนื้อหารายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดแบบฆราวาสนิยม (Secularism) คือ แนวปรัชญาที่ว่าสถาบันการปกครอง สถาบันการเมือง หรือสถาบันในรูปอื่นควรจะดำเนินการปกครองที่เป็นอิสระจากการอำนาจการควบคุมของสถาบันศาสนา และหรือความเชื่อทางศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550) เป็นการพิจารณาถึงโลกของฆราวาสที่ตั้งคำถามท้าทายต่อชนบความเชื่อแบบเดิมที่ว่า ศีลธรรมเป็นเรื่องของศาสนาเท่านั้นหรือไม่ ศีลธรรมที่ถูกเขียนขึ้นเป็นตัวอักษร ส่วนหนึ่งของศีลธรรมก็คือ กฎหมายอันเกิดจากมโนธรรมหรือสามัญสำนึก ไม่จำเป็นต้องมีกฎหมายหรือมีไว้เท่าที่จำเป็น เพื่อป้องกันคนไม่มีศีลธรรมก็พอแล้ว แม้ประเทศคอมมิวนิสต์ เช่น ประเทศจีน ไม่นับถือศาสนาใดๆ แต่ก็ใช้หลักคุณธรรมควบคู่กับกฎหมายปกครองประเทศ และคุณธรรมที่ผู้นำจีนนำมาใช้ในการปกครองประเทศ ก็ล้วนแล้วแต่มาจากนักปราชญ์จีนในอดีต รวมถึงคำสอนของศาสนาพุทธด้วย ดังนั้น จึงอนุมานได้ว่า ประเทศคอมมิวนิสต์เฉกเช่นจีนก็นับถือคำสอนของศาสนาโดยปริยาย แต่ในทางนิติบัญญัติและการมีศาสนาในส่วนของพิธีกรรมเท่านั้น (สามารถ มั่งสัง, 2565)

ดังนั้นสรุปได้ว่า การที่บุคคลใดเลือกที่จะนับถือหรือไม่นับถือศาสนาไม่ใช่ว่าบุคคลนั้นไม่มีศีลธรรมในการใช้ชีวิตประจำวัน จึงทำให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขได้ เพราะคนที่ไม่นับถือศาสนา แต่ยังมีศีลธรรม ศีลธรรมก็คือ กฎหมายอันเกิดจากมโนธรรมหรือสามัญสำนึกที่ดีนั่นเอง

2. กระบวนทัศน์ทางด้านเหตุผล ในกระบวนการใช้เหตุผลนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้ชีวิต ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธา การนับถือศาสนาเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตย ศาสนาคือ เรื่องของศาสนา ประชาธิปไตยหรือเรื่องสิทธิเสรีภาพ ทั้งสองนี้คือเรื่องเดียวกันและไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ในสังคมไทยเรื่องการไม่นับถือศาสนาถือเป็นประเด็นใหญ่และเป็นปรากฏการณ์สำคัญหนึ่งของสังคมทุกวันนี้ เด็กรุ่นใหม่หลายต่อหลายคนมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวด้วยเหตุผลดังกล่าวจำนวนมาก เพราะอยากจะออกจากศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ เขาบอกว่าไม่อยากจะไปร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะรู้สึกว่าจะไม่ได้อะไรจากสิ่งเหล่านั้น และซ้ำร้ายเขามองว่ากฎเกณฑ์ทางศาสนากลายเป็นข้อจำกัดในการใช้ชีวิตของเขาอีกด้วย คนจำนวนมากมองว่าศาสนาไม่จำเป็นต่อชีวิต ทำให้หมกมุ่นรวมถึงเกิดจากความผิดหวังกับบุคคลทางศาสนา (ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว, 2565)

อย่างไรก็ตาม แม้โลกจะวิวัฒนาการมาจนถึงปัจจุบัน มนุษย์สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ หรือมีวิทยาศาสตร์มาช่วยผู้คนค้นหาความจริงกับเหตุการณ์ต่างๆ ได้แล้ว แต่สภาวะความไม่มั่นคงในชีวิตของมนุษย์

ก็ไม่ได้หายไปไหน แต่กลับเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบอื่นๆ เช่น การแข่งขันในการทำธุรกิจ การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดในสังคมที่มีความเหลื่อมล้ำทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม หรือแม้แต่การต่อสู้กับสภาวะบางสิ่งบางอย่างที่วิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบสนองได้

สรุปได้ว่า กระบวนการใช้เหตุผลนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้ชีวิต ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธา การนับถือศาสนาเป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตย ทั้งสองนี้คือเรื่องเดียวกันแยกขาดจากกันได้ ในสังคมไทยเรื่องการไม่นับถือศาสนาถือเป็นประเด็นใหญ่และเป็นปรากฏการณ์สำคัญหนึ่งของสังคมทุกวันนี้ เพราะอยากจะออกจากศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ ไม่อยากไปร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะรู้สึกว่าได้อะไรจากสิ่งเหล่านั้น ทำให้หมกมุ่นถึงเกิดจากความผิดหวังกับบุคคลทางศาสนา

รูปแบบความไม่เชื่อทางศาสนาในพระพุทธศาสนา

1. ศาสนาเป็นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการพิจารณาถึงความไร้แก่นสารของความเชื่อนั้นในฐานะที่เป็นความศักดิ์สิทธิ์ โดยจะพบว่า ในช่วงนี้เรามักพบข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าคนรุ่นใหม่เขาไม่มีศาสนาแล้ว อันเนื่องจากข่าวด้านเสียหายของพระภิกษุสงฆ์ หรือเขาเชื่อมั่นในตัวเอง เขาไม่พึ่งพาอำนาจนอกตัวเองแล้ว บางข่าวก็ว่า เบื่อพระ แต่ไม่เบื่อศาสนา สำหรับผู้เขียนก็เห็นใจคนรุ่นใหม่ เพราะในเรื่องนี้ ในสมัยพุทธกาลก็มีเรื่องราวคล้ายๆ กับแบบนี้ พราหมณ์คนหนึ่งไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า คำสอนของพระองค์จำเป็นแก่คนทุกคนหรือไม่ การที่พราหมณ์ถามอย่างนี้พราหมณ์แกล้งใจพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ต้องตอบว่า คำสอนของพระองค์จำเป็นแก่มนุษย์ทุกคน แต่พราหมณ์ต้องผิดหวังเพราะพระองค์กลับตรัสตอบพราหมณ์โดยยกตัวอย่างเรื่องคนป่วยให้ฟังก่อน เพื่อความเข้าใจง่ายว่าในโลกนี้มีคน มีคนไข้อยู่ 3 ประเภท คือ คนไข้ประเภทที่ 1 คนไข้บางคนรักษาก็หาย ไม่รักษาก็หาย คนไข้ประเภทที่ 2 คนไข้บางคนรักษาก็ตาย ไม่รักษาก็ตาย และคนไข้ประเภทที่ 3 คนไข้บางคนรักษาจึงหาย ถ้าไม่รักษาตาย แล้วตรัสถามพราหมณ์ว่า คนไข้ทั้ง 3 ประเภทนี้หมอจำเป็นสำหรับคนไข้ประเภทไหน ? พราหมณ์ได้ทูลตอบว่า หมอจำเป็นสำหรับคนไข้ประเภทที่ 3 จากนั้นพระองค์ก็ตรัสแก่พราหมณ์ว่า ในโลกนี้ก็มีคนอยู่ 3 ประเภทเช่นกัน คือคนบางคนพบคำสอนของพระตถาคตก็ตาม ไม่พบคำสอนของพระตถาคตก็ตาม เขาสามารถนำชีวิตของเขาสู่กุศลได้ คือเอาตัวรอดได้

การนำชีวิตเข้าสู่กุศลก็คือ เมื่อฟังคำสอนของพระตถาคตแล้วนำชีวิตเข้าสู่ความสุข ทั้งในชีวิตปัจจุบัน และทั้งชีวิตในปรโลก และไปนิพพานก็ได้ นั่นคือชีวิตที่เอาตัวรอดทั้งปัจจุบัน และในสัมปรายภพ คำสอนอะไร ? ที่สอนให้มีความสุขในปัจจุบัน คำสอนอะไรที่สอนให้มีความสุข ในปรโลก ทรงสอนว่า อยากเอาตัวรอดในปัจจุบันต้องสร้างฐานะให้มั่นคง ด้วยหลักธรรม 4 ประการคือ ขยัน หนึ่ง ประหยัด หนึ่ง ไม่คบคนชั่ว หนึ่ง ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป หนึ่ง และมีวินัยในการดำเนินชีวิต 4 ประการคือ ไม่เป็นนักเลงหญิง หนึ่ง ไม่เป็นนักเลงสุราหรือยาเสพติด หนึ่ง ไม่เล่นการพนัน หนึ่ง และไม่คบคนชั่วเป็นเพื่อน หนึ่ง คำสอนที่จะให้พ้นไปจากการที่ตายไปแล้วต้องไปเกิดในนรกก็คือมีศีลห้า

ส่วนคนบางคนก็ตรัสว่า พบพระพุทธศาสนาก็ตามไม่พบก็ตาม เขาก็ไม่สามารถนำชีวิตของเขาเข้าสู่กุศลได้เลย คือ เอาตัวไม่รอดทั้งปัจจุบันและในสัมปรายภพ มีลักษณะอย่างไร ? ชาวพุทธเมืองไทยส่วนใหญ่จะเป็นอย่างนี้ กล่าวคือ ไม่นำคำสอนที่จะสร้างชีวิตให้มั่นคงมาใช้เลย ขี้เกียจ ไม่ประหยัด คบคนชั่ว ฟุ้งเฟ้อ ทำนองอวดรวย แบบนี้เรียกว่านำชีวิตเข้าสู่กุศล เขาเอาตัวไม่รอดในปัจจุบันแน่แท้ อีกทั้งเมื่อมีโอกาสพบพระในงานบุญต่างๆ ท่านให้ศีล ภูก็นั่งเฉยๆ ไม่รับศีล หรือบางคนรับศีลแล้ว พระยังไม่ทันกลับเลยก็ซุบซิบกันกินเหล้าแล้ว หรือบางคนเพื่อนเตือนว่าอย่ากินเหล้าเลย อยู่่าสูบบุหรี่ก็ประกาศเสียงดังฟังชัดว่า เงินของกูมึงไม่

ต้องมาอยู่ คนเช่นนี้แหละเขาเอาตัวไม่รอดในสัมปรายภพ เขาต้องทุกข์ทรมานในปัจจุบันก่อนตาย เพราะโรค ตับแข็งและโรคถุงลมโป่งพอง พอตายแล้วก็ต้องทุกข์อีกเพราะเกิดในอบายเพราะเหตุแห่งการกินเหล้า นี่คือนคน ที่พบพระพุทธศาสนาก็ตามไม่พบก็ตามก็เอาตัวไม่รอด (ทวิ ผลสมภพ, 2565)

สรุปได้ว่า ศาสนาเป็นเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เป็นการพิจารณาถึงความไร้แก่นสารของความเชื่อนั้นใน ฐานะที่เป็นความศักดิ์สิทธิ์ โดยจะพบว่าในช่วงนี้เรามักพบข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ว่าคนรุ่นใหม่เขาไม่มีศาสนา กันแล้ว อันเนื่องจากข่าวด้านเสียหายของพระภิกษุสงฆ์ หรือเขาเชื่อมั่นในตัวเอง และเมื่อพิจารณาคำสอนของ พระตถาคตแล้วนำชีวิตเข้าสู่ความสุขด้วยหลักธรรม 4 ประการคือ 1) ชยัน 2) ประหยัด 3) ไม่คบคนชั่ว 4) ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป และมีวินัยในการดำเนินชีวิต 4 ประการคือ 1) ไม่เป็นนักเลงหญิง 2) ไม่เป็นนักเลงสุราหรือ ยาเสพติด 3) ไม่เล่นการพนัน และ 4) ไม่คบคนชั่วเป็นเพื่อน คำสอนนี้ก็คือ สีล 5

2. ความไม่น่าเชื่อถือทางศาสนา มาจากข้อมูลที่พิจารณาในแง่ของกาลามสูตร อันเป็นการ วิเคราะห์หลักการในกาลามสูตรโดยเนื้อหา สังคม สิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ แนวคิดของนักวิชาการ ศาสนาทั้ง 2 กลุ่ม และการนำหลักธรรมที่มีลักษณะเป็นเครื่องมือวินิจฉัย ข้อสงสัยต่างๆ จึงเป็นทางออกที่ สำคัญสำหรับวิเคราะห์ความหมายที่แท้จริง ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า การให้ความหมายปิฎกศัพท์ว่า เป็นพระไตรปิฎกไม่กระทบต่อความน่าเชื่อถือในคำสอนของพระพุทธเจ้า เนื่องจากมีคุณลักษณะตรงไปตรงมา เป็นสังฆธรรม ทนทานต่อการพิสูจน์ทุกยุคสมัย ส่วนแนวคิดของนักวิชาการที่เห็นว่า ปิฎกศัพท์ ไม่ใช่คำสอนของ พระพุทธเจ้า เนื่องจากมีความเห็นว่า ถ้าปิฎกศัพท์ หมายถึง พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าไม่จำเป็นต้องตรัสบอก ไม่ให้เชื่อ เพราะเหตุที่ธรรมะที่พระองค์รู้แจ้งมีความเป็นสังฆธรรมที่ต้องเปิดเผย โดยไม่หวั่นผลกระทบใดๆ นั้นเอง (พระมหาปรทัตติ ยาทองไชย, 2561)

กาลามสูตรเป็นคำสอนที่ว่าด้วยความเป็นกลาง ในการแสวงหาความจริงเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน และหลักปฏิบัติทางศาสนา โดยให้ผู้ฟังมีอิสระในการตัดสินใจได้อย่างเต็มที่ ปราศจากการชี้นำด้วยอำนาจอิทธิ วาหะ คือ การใช้คำพูดหวานล่อมเพื่อชี้นำผู้ฟังให้เชื่อตามความเห็นของตนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งการชี้นำดังกล่าวได้ สร้างปัญหาให้แก่ชาวกาลามะมาแล้ว เนื่องจากพวกเขาได้ยินได้ฟังคำสอนที่ขัดแย้ง ไม่เป็นไปในทิศทาง เดียวกันจากคณาจารย์และเจ้าลัทธิต่างๆ จนเกิดเป็นประเด็นความสงสัย ไม่สามารถตกลงใจได้ว่า คำสอนของ ใครเป็นความจริง คำสอนของใครเป็นเท็จเพื่อตอบคำถาม ดังกล่าวทำให้พระพุทธเจ้าทรงวางหลักการ 10 ประการ เพื่อใช้ตรวจสอบความจริงในสิ่งที่ได้ยิน ได้ฟัง ได้เชื่อ อันประกอบด้วยหลักยั้งข้างใจ เหล่านี้ คือ ข้อที่ 1 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา ข้อที่ 2 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา ข้อที่ 3 อย่าปลงใจ เชื่อด้วยการเล่าลือ ข้อที่ 4 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ ข้อที่ 5 อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) ข้อที่ 6 อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান คาดเดาเอาเอง ข้อที่ 7 อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิด ตรองตามแนวเหตุผล ข้อที่ 8 อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว ข้อที่ 9 อย่าปลงใจเชื่อเพราะ มองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ และข้อที่ 10 อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา หลักการทั้ง 10 อย่างข้างต้นนั้น แสดงลักษณะความเป็นกลางในการตอบคำถามของ พระพุทธเจ้า (พระ มหาปรทัตติ ยาทองไชย, 2561)

สรุปได้ว่า ความไม่น่าเชื่อถือทางศาสนา พิจารณาในแง่ของกาลามสูตรซึ่งมีลักษณะเลือกวิธีการ ตอบคำถามอย่างเป็นกลางในกาลามสูตร เพื่อส่งเสริมอุปนิสัยการเข้าถึงธรรมของชาวกาลามะ คำสอนโดยทันที อาจทำให้ชาวกาลามะคัดค้านไม่เปิดใจยอมรับฟังได้ หลักการในกาลามสูตรทั้ง 10 ประการนั้น กาลามสูตรจึง เป็นพระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เราเชื่อ แต่ให้พิจารณาให้ดีเสียก่อน แล้วจึง

ค่อยเชื่อ อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา แม้แต่พระคัมภีร์ก็อย่าเพิ่งเชื่อ ให้พิจารณาเสียก่อน ถ้าทำได้แบบนี้ ถือว่าสมกับการเป็นชาวพุทธ ไม่เชื่ออะไรอย่างไรเหตุผล โดยไม่พิจารณาว่าควรเชื่อหรือไม่เชื่อเพียงใด

3. ความไม่เชื่อแต่เคารพกัน เป็นการสังฆมวารมีจนได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าในภพนี้รวมทั้งพระอรียสาวกของพระองค์ด้วยทางสังคม คือ พระพุทธศาสนาและนักบวชนอกศาสนาเผยแผ่ในสังคมเดียวกันจึงทำให้ศาสนาและสาวกของศาสนาทั้งหลายมีความเกี่ยวข้องกัน เป็นไปด้วยความเรียบร้อยบ้าง มีความขัดแย้งกันบ้าง ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงก็โดยอ้อม บางครั้งเป็นเรื่องราวระหว่าง พระพุทธเจ้ากับนักบวชนอกศาสนาและสาวกของนักบวชนอกศาสนาและทางคำสอนการลัทธิต่างๆ ในสมัยพุทธกาลแม้มีจำนวนมาก พระพุทธองค์ก็ไม่ได้คัดค้านทุกลัทธิ ทรงเห็นด้วยกับฝ่ายสัมมาทิฐิว่าสอนตรงกับพระองค์ ฝ่ายที่สอนไม่ตรงกับพระองค์ได้แสดงความเห็นโต้แย้งด้วยเหตุผล ไม่ได้รู้กราบจนเกิดความขัดแย้งรุนแรง ทรงให้การประนีประนอม ซึ่งแจกตามเหตุผลซึ่งบางครั้งก็ได้ผลบางครั้งก็ล้มเหลว วิธีการแบบนี้แสดงให้เห็นถึงความใจกว้างและท่าทีแห่งปัญญาของพระพุทธศาสนาที่มีต่อนักบวชศาสนาที่เผยแผ่คำสอนในบริบทสังคมเดียวกัน (พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ), 2563)

เมื่อศึกษาพระจริยาที่พระพุทธองค์และพระสาวกปฏิบัติต่อผู้นับถือลัทธิศาสนาอื่นแล้วเห็นว่าเป็นแนวทางให้เกิดความปรองดองและเป็นบรรยากาศแห่งความปรองดองระหว่างศาสนา โดยเฉพาะเมืองสาวัตถีที่พระพุทธองค์จำพรรษานานถึง 25 พรรษานั้น ทรงประกาศพระพุทธศาสนาด้วยท่าทีแห่งความปรองดอง และแม้จะเกิดความรุนแรงทางศาสนาหลายครั้ง แต่ก็ทรงหาทางแก้ไขเพื่อให้ผู้คนกลับมาสามัคคีปรองดองกันอีกต่อไป พุทธวิธีที่ทรงใช้เป็นไปอย่างประสานแม้ในเมืองอื่นๆ ก็ทรงใช้วิธีการเช่นเดียวกันนี้ วิธีการที่ทรงใช้สรุปเป็นประเด็นสำคัญๆ ได้ดังต่อไปนี้

1. การแวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็น การแวะเวียนไปสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันนั้น บางครั้งการสนทนาเป็นไปด้วยดีเกิดความเข้าใจความคุ้นเคย แต่บางครั้งเรื่องที่สนทนาอีกฝ่ายอาจจะไม่เห็นด้วย สิ่งที่นิยมปฏิบัติกันทั้งฝ่ายพระพุทธศาสนาและฝ่ายนักบวชในลัทธิภายนอก คือ เมื่อสนทนาจบแล้วก็จะลุกจากที่นั่งไป เพราะหากจะได้เถียงกันหรือต่างฝ่ายต่างยืนยันว่า ความเห็นของตนเท่านั้นถูกต้อง สุดท้ายก็ต้องทะเลาะวิวาทกัน บางครั้งพระภิกษุหรืออุบาสกแวะไปสนทนากับปริพาชก หากเรื่องที่สนทนาดังนั้นตนไม่เห็นด้วย เมื่อจบการสนทนาแล้วก็ลุกจากมา แล้วนำคำสนทนานั้นมาถามเพื่อรับฟังคำตอบจากพระพุทธเจ้า (ส.ม. (ไทย)19/233/168) การหาเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนสนทนากันนี้ถูกนำมาใช้มากในเมืองสาวัตถี บางครั้งพระพุทธองค์เป็นฝ่ายริเริ่มก่อน บางครั้งฝ่ายนักบวชในลัทธิภายนอกเป็นฝ่ายริเริ่ม ในบางครั้งที่มีความรุนแรงและหมิ่นเหม่ที่จะเกิดความร้ายฉานมากกว่าเดิม ฝ่ายบ้านเมือง คือ พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเป็นผู้ดำเนินการแทน เช่น กรณีพวกเดียรถีย์กล่าวใส่ร้ายว่าพระพุทธองค์หวงลาภสักการ (ส.ส. (ไทย) 15/135-171)

2. การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่น แต่จะมุ่งไปที่การสอนธรรมในการสนทนากับนักบวชในลัทธิภายนอกหรือกับสาวกของนักบวชพวกอื่นนั้น ตามปกติพระพุทธองค์จะไม่วิจารณ์ศาสนาอื่น หรือแม้แต่คนที่นับถือศาสนาอื่น เมื่อมีคนมาทูลถามว่าการที่เจ้าลัทธิชื่อดังบางคนมีความเห็นในเรื่องต่างๆ นั้นถูกต้องหรือไม่ พระพุทธองค์เห็นด้วยกับเขาหรือไม่ หรือถามว่าเจ้าลัทธิเหล่านั้นรอบรู้จริงหรือไม่ พระพุทธองค์ก็จะไม่วิจารณ์ แต่จะสนพระทัยการแสดงธรรมมากกว่า การไม่วิจารณ์เจ้าลัทธิอื่นนี้ แม้พระมหาสาวกและอุบาสกคนสำคัญก็ถือปฏิบัติในลักษณะเดียวกันนี้ พิจารณาจากพุทธจริยาจะเห็นว่า เมื่อมีคนมาถามปัญหาเกี่ยวกับลัทธิศาสนาอื่น พระพุทธองค์จะไม่ไปตดสินใคร แต่จะให้คนถามปัญหาฟังสิ่งที่พระองค์ได้เห็นได้รู้แล้วให้เขาใช้ปัญญาพิจารณาวินิจฉัยเอง ท่าทีแบบนี้เป็นการให้สิทธิในการใช้ปัญญาและเป็นลักษณะหนึ่งของการมีเสรีภาพทางปัญญา

(พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2542) การวิจารณ์ผู้อื่นนี่มีแต่จะนำไปสู่ความแตกแยก คนที่ถูกวิจารณ์และสาวกย่อมไม่พอใจฝ่ายผู้วิจารณ์เองก็เสียเวลาเปล่า จิตใจก็จะขุ่นเคืองฟุ้งซ่านไม่สนใจการบำเพ็ญสมณธรรม

3. การไม่ผูกขาดความดีและการเข้าถึงความจริง ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีใจกว้าง การกล่าวถึงความดีพื้นฐานและการเข้าถึงความจริงเบื้องต้นจะไม่ผูกขาดว่ามีแต่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ระบุแต่ส่วนที่เป็นสัจธรรม เช่น อริยสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 อันเป็นทางดำเนินสู่พระนิพพาน เป็นต้น เท่านั้นว่ามีเฉพาะในพระพุทธศาสนา หากคำสอนของนักบวชในลัทธิภายนอกบางเรื่องมีรายละเอียดบางประการเข้ากันลงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่รับรอง หากปฏิบัติตามได้ผลก็รับตามความจริง บางอย่างขัดแย้งกันก็ว่ากันไปตามเหตุผล ในส่วนของการทำความดี เช่น การทำบุญทำทานก็ไม่ทรงผูกขาดหรือสอนให้ชาวบ้านให้ทานแก่พระพุทธรูปและพระสาวกเท่านั้น แต่เรื่องนี้มักถูกพวกนักบวชในลัทธิภายนอกยกมากล่าวโจมตี เนื่องจากเมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติ ชาวบ้านก็จะหันมาอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนากันมาก ทำให้นักบวชเหล่านั้นมีลาภสักการะน้อย ทานเปรียบว่าเหมือนหิ้งห้อยเมื่อพระอาทิตย์ขึ้น ครั้งหนึ่งพระพุทธเจ้าถูกวัจฉโคตรปริพาชกถามว่า “ได้ยินว่าพระพุทธรูปสอนให้ชาวบ้านให้ทานแต่กับพระองค์และพระสาวกเท่านั้นจึงจะมีผลมาก” พระองค์ตรัสตอบว่า “นั่นเป็นการกล่าวหาด้วยคำที่ไม่จริง” ทรงตรัสต่ออีกว่า “ผู้ใดห้ามบุคคลอื่นให้ทาน ผู้นั้นชื่อว่าทำอันตรายแก่วัตถุ 3 อย่าง คือ ทำอันตรายแก่บุญของทายก (ผู้ให้) ทำอันตรายแก่ลาภของปฏิคาหก (ผู้รับ) และในเบื้องต้น ตัวเขาเองย่อมถูกกำจัดและถูกทำลาย” และตรัสยืนยันอีกว่า “ผู้ใดเห็นน้ำล้างภาชนะ หรือน้ำล้างขันลงในที่หมूसัตว์ซึ่งอาศัยอยู่ที่บ่อน้ำคร่ำหรือที่บ่อโสโครกด้วยตั้งใจว่า หมूसัตว์ที่อาศัยอยู่ในที่นั้นจงเลี้ยงชีพด้วยน้ำล้างภาชนะเป็นต้นนั้น เรากล่าวกรรมที่มีการเห็นน้ำล้างภาชนะเป็นต้นเหตุว่าเป็นที่มาแห่งบุญ ไม่จำเป็นต้องพูดถึงในหมूसัตว์” (อง.ต.ก. (ไทย) 20/58/22/-222)

4. การให้เสรีภาพทางปัญญา ไม่บีบบังคับให้ศรัทธา ในสังคมไทยปัจจุบัน การเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลกับชาวไทยระดับปัญญาชนและชาวต่างชาติมากวิธีการหนึ่ง คือ การให้เสรีภาพทางปัญญา ไม่บีบบังคับให้ศรัทธา พุทธพจน์ที่สร้างความประทับใจแก่บุคคลเหล่านั้นคือความในกาลามสูตรที่เปิดโอกาสให้ใช้ปัญญามากกว่าศรัทธา ท่าทีแบบนี้ไม่อาจพบได้ในศาสนาอื่น การเผยแพร่ด้วยความบริสุทธิ์ใจไม่มีวาระซ่อนเร้นนี้ทำให้ได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับศาสนิกของศาสนาอื่น อย่างไรก็ตาม วิธีการแบบนี้กลับไม่ค่อยได้รับความสนใจในแวดวงของศาสนาอื่น จนกลายเป็นปัญหาที่ท่ายนักการศึกษาและศาสนิกของศาสนาต่างๆ เนื่องจากในหลายท้องที่มีการเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีการสุม่เสี่ยงต่อความขัดแย้ง เช่น การเสนอผลประโยชน์ด้านทุนการศึกษาให้ได้เรียนในระดับสูงขึ้น เมื่อเรียนจบแล้วได้รับตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ศาสนานั้นดำเนินการอยู่ จากนั้นได้รับการยกย่องในสังคมมากขึ้นได้รับการตอบแทนด้านเศรษฐกิจมีความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น (สุรวุฒิ ยุทธชนะ, 2536) ในการเผยแพร่ศาสนาในถิ่นห่างไกลความเจริญ บางครั้งมีการปิดกั้นศรัทธา มีการบีบบังคับให้ศรัทธาด้วยการเสนอผลประโยชน์ด้านสาธารณสุขด้านการประกอบอาชีพเป็นการแลกเปลี่ยนวิธีการ (จำรัส กันทวงษ์, 2531) ดังกล่าวมานี้หากไม่ระวังให้ดีอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางศาสนาได้

5. ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่น ในการประกาศพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปจะทรงจารึกแสดงธรรมแก่คนทุกชาติชั้นวรรณะโดยพิจารณาอุปนิสัยของผู้ฟังเป็นสำคัญ หลักธรรมของพระองค์มีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความเป็นสากล (ทั้งความคิดและการปฏิบัติ) มีคำสอนเกี่ยวกับความจริง (สัจธรรม) ที่เป็นกลางไม่ขึ้นต่อบุคคล กลุ่ม เหล่า พรรคพวก (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2537) ใครปฏิบัติตามก็ย่อมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ทุกคนเมื่อมีศรัทธา มีความเพียร มีเหตุ ปัจจัยถึงพร้อมก็สามารถบรรลุถึงจุดหมาย

สูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะต้องเป็นคนชาติชั้นวรรณะใด มีฐานะยากจนหรือมั่งมี เป็นหญิงหรือชาย เป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต ความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่นนี้เป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากผู้นับถือศาสนาอื่นที่ถือปฏิบัติทั่วไป เช่น การให้ผู้นับถือศาสนาอื่นมาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา ในบางวัดเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติมาฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้ ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาศึกษาได้ แนวทางนี้ถือว่าเป็นการแสดงความมีใจกว้างต่อผู้นับถือศาสนาอื่นทำให้เกิดบรรยากาศแห่งความปรองดอง

สรุปได้ว่า แม้ว่าพระพุทธองค์และพระสาวกจะประกาศพระพุทธศาสนาในท่ามกลางสังคมที่นับถือเจ้าลัทธิคณาจารย์อื่นๆ และบางครั้งมีเป้าหมายอยู่ที่ตัวเจ้าลัทธิสาวกคนสำคัญหรืออุปัฏฐากคนสำคัญ แต่ความมุ่งหวังที่ไม่เคยละเลยคือการอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีปรองดอง กล่าวคือ จะทรงหลีกเลี่ยงวิธีการที่อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้ง แม้บางครั้งเกิดความขัดแย้งเพราะเหตุสุดวิสัยก็จะพยายามแก้ไขให้ก้าวพ้นปัญหานั้นให้คนสังคมกลับมาสามัคคีปรองดองกัน

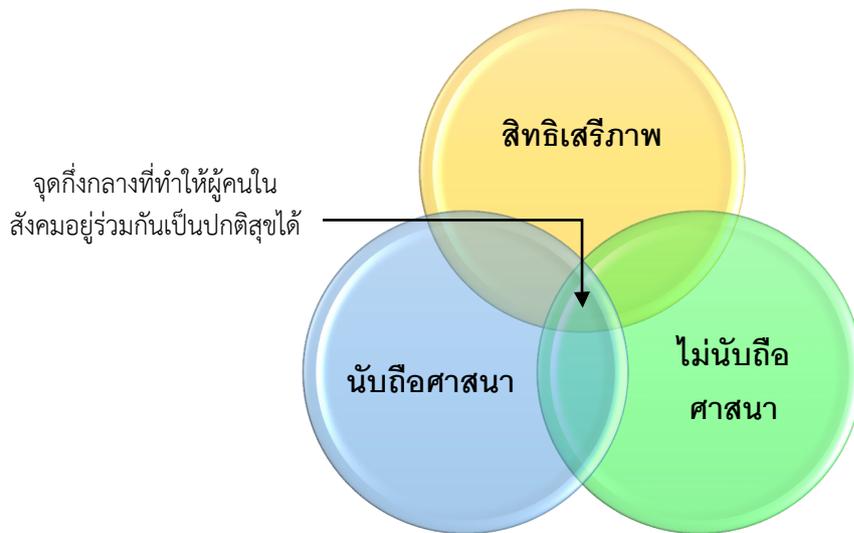
บทสรุป

การที่บุคคลใดเลือกที่จะนับถือ หรือไม่นับถือศาสนา ไม่ใช่ว่าบุคคลนั้นไม่มีศีลธรรมในการใช้ชีวิตประจำวันจึงทำให้ผู้คนในสังคมอยู่ร่วมกันเป็นปกติสุขได้ เพราะคนที่ไม่นับถือศาสนา แต่ยังมีศีลธรรม ศีลธรรมก็คือ กฎหมายอันเกิดจากมโนธรรมหรือสามัญสำนึกที่ตื่นนั่นเอง การใช้เหตุผลนั้นถือเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้ชีวิต ศาสนาเป็นเรื่องของศรัทธา การนับถือศาสนาเป็นเรื่องของลัทธิเสรีภาพตามหลักการประชาธิปไตย ทั้งสองนี้คือเรื่องเดียวกันแยกขาดจากกันได้ ในสังคมไทยเรื่องการไม่นับถือศาสนาถือเป็นประเด็นใหญ่และเป็นปรากฏการณ์สำคัญหนึ่งของสังคมทุกวันนี้ เพราะอยากจะออกจากศาสนาที่ตนเองนับถืออยู่ไม่อยากจะไปร่วมกิจกรรมหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพราะรู้สึกว่าจะทำอะไรจากสิ่งเหล่านั้นทำให้หมองายรวมถึงเกิดจากความผิดหวังกับบุคคลทางศาสนา ในช่วงนี้เรามักพบข่าวด้านเสียหายของพระภิกษุสงฆ์ และเมื่อพิจารณาคำสอนของพระตถาคตแล้วนำชีวิตเข้าสู่ความสุขด้วยหลักธรรม 4 ประการคือ 1) ขยัน 2) ประหยัด 3) ไม่คบคนชั่ว 4) ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป และมีวินัยในการดำเนินชีวิต 4 ประการคือ 1) ไม่เป็นนักเลงหญิง 2) ไม่เป็นนักเลงสุรา หรือยาเสพติด 3) ไม่เล่นการพนัน และ 4) ไม่คบคนชั่วเป็นเพื่อน

ความไม่น่าเชื่อถือทางศาสนาซึ่งมีลักษณะเลือกวิธีการตอบคำถามอย่างเป็นกลางในกาลามสูตร เพื่อส่งเสริมอุปนิสัยการเข้าถึงธรรมของชาวกาลามะ คำสอนโดยทันทีอาจทำให้ชาวกาลามะคัดค้านไม่เปิดใจยอมรับฟังได้ หลักการในกาลามสูตรทั้ง 10 ประการนั้นจึงเป็นพระสูตรที่ให้อิสระในด้านความคิด แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ให้เราเชื่อ แต่ให้พิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้วจึงค่อยเชื่อ อย่าเชื่อโดยฟังตามกันมา แม้แต่พระคัมภีร์ก็อย่าเพิ่งเชื่อ ให้พิจารณาเสียก่อน ถ้าทำได้อย่างนี้ถือว่าสมกับการเป็นชาวพุทธ ไม่เชื่ออะไรอย่างไร เหตุผลโดยไม่พิจารณาว่าควรเชื่อหรือไม่เชื่อเพียงใด

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะมีคำสอนและหลักการปฏิบัติแตกต่างจากนักบวชนอกศาสนา อีกทั้งการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์ก็ส่งผลกระทบต่อนักบวชนอกศาสนา แต่พระองค์ก็ทำด้วยความเมตตา หวังประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่ใช่ใช้วิธีรุนแรง ไม่บังคับให้เชื่อ ทรงพยายามสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักบวชนอกศาสนาและสาวกด้วยหลายวิธี เช่น แวะเวียนไปสนทนาด้วย ไม่วิจารณ์ลัทธิอื่นด้วยถ้อยคำรุนแรงจะใช้วิธีอธิบายด้วยเหตุผลไม่ผูกขาดความดี หากคำสอนหรือหลักการปฏิบัติของนักบวชนอกศาสนาดีก็ยอมรับว่าดี นักบวชนอกศาสนาสอนเรื่องดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็จะยกย่องสรรเสริญ ให้เสรีภาพทางปัญญาด้วยการเปิด

โอกาสให้มาสนทนาถามปัญหา หรือปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ได้อย่างเต็มที่ โดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมานับถือพระองค์ก็ได้ ดังนั้น กล่าวโดยสรุปหากจะถามว่า “ผิดหรือไม่ผิด” ถ้าจะ “นับถือ” หรือ “ไม่นับถือ” ศาสนา คำตอบที่ได้คือ “ตอบไม่ได้” เพราะผู้เขียนคิดว่า การตั้งคำถามลักษณะนี้ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไรมากนัก ส่วนตัวกลับมองว่าสิ่งที่น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าคือคำถามที่ว่า “อะไรคือจุดกึ่งกลาง” ซึ่งผู้เขียนก็ได้เสนอไปเบื้องต้นแล้วคือ ต้องทำความเข้าใจว่าศาสนากับสิทธิเสรีภาพเป็นคนละเรื่องไม่ควรยุ่งเกี่ยวกันออกไปให้หมด และสร้างชุดความเข้าใจใหม่ว่า ความเชื่อหรือความไม่เชื่อเป็นสิทธิเสรีภาพที่สำคัญประการหนึ่งภายใต้หลักการของประชาธิปไตย สรุปลงความรู้การศึกษา ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 บุรณาการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างปกติสุข

เอกสารอ้างอิง

- จำรัส กันทวงษ์. (2531). ศึกษาเปรียบเทียบการเผยแพร่ศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ในกลุ่มชาวเขา: ศึกษาเฉพาะกรณี ชาวกระเหรี่ยงบ้านผาเต๊ะ ตำบลพระธาตุผาแดง อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ณัฐพงศ์ ดวงแก้ว. (2565). ผิดหรือที่จะไม่นับถือศาสนา? เมื่อความเชื่อและความไม่เชื่อต้องอยู่ร่วมสังคมเดียวกัน. แหล่งที่มา <https://thestandard.co/is-it-wrong-to-not-practice-religion/> สืบค้นเมื่อ 19 มี.ค. 2565.
- ทวี ผลสมภพ. (2565). พระพุทธศาสนา จำเป็นสำหรับคนบางประเภท. แหล่งที่มา https://www.matichon.co.th/politics/news_331821 สืบค้นเมื่อ 19 มี.ค. 2565.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2542). มองสันติภาพโลก ผ่านอารยธรรมโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสาร.
- พระมหาปรทัตติ ยาทองไชย. (2561). ความขัดแย้งการตีความปิฎกศัพท์ในกาลามสูตร. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 1(1). 12-13.

- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2544). **พุทธปรัชญาสาระและพัฒนการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวัลลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารย์คุณ). (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับนักบวชนอกศาสนา. **วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย**. 4(1). 29.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- สามารถ มั่งสัง. (2565). **พลวัตสังคม ไม่นับถือศาสนาอยู่ในสังคมได้ ถ้าไม่ไร้คุณธรรม**. แหล่งที่มา <https://mgronline.com/daily/detail/9650000010178> สืบค้นเมื่อ 19 มี.ค. 2565.
- สุรุฒิ ยุทธชนะ. (2536). การศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยของการเปลี่ยนศาสนาจากคริสต์เป็นพุทธ และจากพุทธเป็นคริสต์: ศึกษาเฉพาะกรณีศาสนาจารย์โปรแตสแตนท์กับภิกษุชาวต่างประเทศในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Plook Friends. (2022). **ทำไมคน Gen Z ถึงไม่มีศาสนามากขึ้น**. แหล่งที่มา <http://www.plookfriends.com/blog/content/detail/88448/> สืบค้นเมื่อ 19 มี.ค. 2565.